

mogućnosti izdvajanja sredstava za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika

dr mijo jurčec
vladimir figenwald
mr vladimir mlinačić

sociologija sela 57 35 aktualna tema: mirovinsko osiguranje poljoprivrednika

—→ Mogućnosti osiguranja sredstava za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika ovise o brojnim faktorima, od kojih su najznačajniji:

— ukupna ekonomska snaga poljoprivrednika i rasponi kretanja visine dohotka po kategorijama poljoprivrednika,

— iznos i distribucija ukupnih dosadašnjih društvenih obveza koje plaćaju poljoprivrednici,

— način distribucije doprinosa za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika,

— stupanj solidarnosti svih posjednika poljoprivrednog zemljišta s domaćinstvima u kojima žive potencijalni osiguranici-poljoprivrednici, kao i stupanj solidarnosti ostalih radnih ljudi i šire društvene zajednice.

Ekonomska snaga poljoprivrednika nije jednoznačan pojam, jer dohodak od privatne poljoprivrede ne ostvaruju samo poljoprivredna domaćinstva, a niti poljoprivredna domaćinstva ostvaruju dohodak samo od poljoprivrede.

financijska sredstva poljoprivrednika

Anketa o seoskim domaćinstvima za godinu 1975. daje slijedeće pokazatelje privređivanja i potrošnje za jedno domaćinstvo:

— u dinarima

— vrijednost neposredno potrošenih proizvoda	11.158
— novčani prihodi od prodaje proizvoda i usluga	10.560
— finalni proizvod	21.718
— novčani troškovi poljoprivrede	5.351
— novčani troškovi ostalih djelatnosti	490
— društveni proizvod	15.877
— ulaganja u zemlju i gospodarske zgrade	556
— ostala ulaganja u gospodarstvo	1.356

— porezi i doprinosi	1.362
— osiguranje usjeva i stoke	35
— potrošnja domaćinstava i ulaganja u zanate	12.568

Iz tih se pokazatelja vidi da po domaćinstvu vrijednost finalnog proizvoda poljoprivrednika iznosi 21.718 dinara, a vrijednost društvenog proizvoda iznosi 15.877 dinara; također se vidi i raspored toga proizvoda.

Anketa o seoskim domaćinstvima pokazuje da svoja novčana sredstva domaćinstva stječu manjim dijelom iz gospodarstava, a znatno više iz drugih izvora. Štoviše, kada se obračunavaju i ukupna sredstva tih domaćinstava, uključivo i prirodni dio proizvoda direktno potrošen u domaćinstvu, gospodarstvo nije glavni izvor, što slijedi iz ovih podataka:

	po domaćinstvu	
	— dinara	— u %
<i>Ukupna sredstva</i>	47.488	100,0
a) iz gospodarstva ukupno	18.212	38,4
— prirodni dio	14.492	30,5
— novčani dio	3.720	7,9
b) radni odnos i socijalna primanja	24.797	52,3
c) ostali prihodi od rada	2.424	5,1
d) ostala primanja	2.055	4,3
e) novčana sredstva ukupno	32.996	69,5

Gospodarstvo dakle daje samo 38,4% ukupnih sredstava potrošnje, a u novčanim sredstvima učestvuje samo sa 11,3% /3.720 : : 32.996/.

Prema anketi, seoska su domaćinstva ta ukupna novčana sredstva koristila na slijedeći način:

	po domaćinstvu	
	— dinara	— u %
— ukupno	32.996	100,0
— ulaganja u gospodarstvo	2.055	6,2
— stambena izgradnja	2.656	8,1
— potrošnja domaćinstva	24.165	73,2
— razlika (povećanje) gotovine	4.120	12,5

Ako ovu posljednju stavku također smatramo potrošnjom domaćinstava, onda seoska domaćinstva na tekuću potrošnju usmjeravaju 85,7% ukupnih novčanih sredstava, a 14,3% na ulaganja — od toga nešto više u stambenu izgradnju (56,5%), a manje u gospodarstvo (43,5%). Ukupan iznos sredstava utrošenih u gospodarstvo nije malen — on ipak iznosi oko 2,8 milijardi dinara.

Za osobnu potrošnju korišteno je gotovo 17 milijardi dinara novčanih sredstava. Osim toga u toj su se potrošnji koristili još i vlastiti proizvodi, direktno potrošeni u seoskim domaćinstvima, a njihova je ukupna vrijednost procijenjena na 8,7 milijardi dinara — obračunato po cijenama proizvođača. Kada se sve to uzme u

obzir, seljačka domaćinstva koriste 9,9% svih raspoloživih sredstava za ulaganje, a 90,1% za tekuću potrošnju.

Ove pokazatelje privređivanja i potrošnje sela nužno je razmotriti ne samo u globalnim iznosima, nego i u prosjecima, tj. utvrditi što oni predstavljaju za stanovništvo, za članove seoskih domaćinstava. Ako je broj članova seoskih domaćinstava u prosjeku 3,57, kako to pokazuje anketa (a radi se o članovima koji su stalno prisutni), onda je svaki taj član u godini 1975. u prosjeku raspolagao sa:

3.623 dinara	vrijednosti potrošenih vlastitih proizvoda,
7.071 dinara	(u novcu) za sve stavke tekuće potrošnje,
10.694 dinara	ukupno za tekuću potrošnju,
514 dinara	izdvojenih za proširenu reprodukciju,
664 dinara	izdvojenih za stambenu izgradnju,
11.872 dinara	ukupne potrošnje domaćinstva,
1.336 dinara	izdatih za troškove proizvodnje,
350 dinara	plaćenih za društvenu akumulaciju,
13.558 dinara	ukupno privređenih i raspoređenih.

Bez obzira na specifičnosti potrošnje seoskih domaćinstava — direktna potrošnja vlastitih proizvoda obračunata je po cijenama proizvođača, trošak stambene izgradnje nadomještava troškove stanovanja itd. — ne može se reći da seosko stanovništvo u prosjeku raspolaže velikim novčanim sredstvima za potrošnju, jer ona mjesečno ne iznose niti 900 dinara po osobi.

Statistički podaci za 1976. godinu pokazuju da se globalni pokazatelji privređivanja i potrošnje seoskih domaćinstava i dalje kreću u istom smjeru i s ustaljenim stopama iz ranijeg razdoblja (1970—1975).

Na temelju toga može se sa dosta sigurnosti prognozirati njihova veličina i za godine 1977. i 1978. i to pomoću slijedećih stopa porasta:

— društveni proizvod	17%
— finalni proizvod	20%
— novčani troškovi proizvodnje	30%
— otkup proizvoda	26%
— prodaja izvan otkupa	25%

Promatrajući odnos ukupnih prihoda u novcu u 1978. prema 1975. godini, dobiva se indeks 203. To znači da se može računati da bi u 1978. godini individualni poljoprivrednici raspolagali s dvostrukim iznosom novčanih sredstava u odnosu na 1975. godinu.

financijsko stanje zdravstvenog osiguranja poljoprivrednika

Zakonom o zdravstvenom osiguranju (*Narodne novine*, broj 50/74) uvedeno je potpuno zdravstveno osiguranje poljoprivrednika u cije-

loj republici. Proširenjem prava povećana su i sredstva, tako da obveze poljoprivrednika za zdravstveno osiguranje natprosječno rastu, a ocjenjuje se da će ta tendencija biti nastavljena i u narednom razdoblju.

No unatoč tako intenzivnom porastu doprinosa, samoupravne interesne zajednice zdravstvenog osiguranja poljoprivrednika stalno posluju s gubicima. U godini 1976. samo 19 od 104 zajednice nije završilo poslovanje s gubitkom, odnosno nije imalo gubitak nakon korištenja sredstava vlastitih rezervi. To su zajednice: Beli Manastir, Čakovec, Delnice, Krk, Lastovo, Makarska, Našice, Novska, Ogulin, Opatija, Pazin, Ploče, Rab, Rijeka, Šibenik, Varaždin, Vukovar i Zadar. Sve ostale su zajednice svoje poslovanje završile s gubitkom.

Ukupni nepokriveni gubici iz 1975. i ranijih godina iznosili su krajem 1976. godine 54,6 milijuna dinara, a gubici iz 1975. godine iznosili su 133,3 milijuna, ili ukupno 189,7 milijuna dinara. Nakon korištenja sredstava rezervi ostali su nepokriveni gubici u iznosu od 187,4 milijuna dinara. U odnosu na ukupno ostvarene prihode od doprinosa u 1976. godini (578,7 milijuna) ti gubici iznose 32,4%, a u odnosu na sveukupne prihode (786,4 milijuna) 23,8%.

Zbog toga je u 1977. godini došlo do daljnjeg osjetnog povećanja stopa doprinosa na katastarski prihod i osobnog doprinosa za zdravstveno osiguranje, ne samo da bi se osigurala sredstva za redovan porast troškova, već da bi se nadoknadili ili barem smanjili gubici iz 1976. i ranijih godina.

Izvori sredstava za provođenje mirovinskog osiguranja

Nema sumnje da pretežan dio sredstava za provođenje mirovinskog osiguranja poljoprivrednika treba osigurati iz prihoda od poljoprivrede individualnog sektora.

Ako se promatra učešće društvenih obveza u ukupnom društvenom proizvodu individualnog sektora poljoprivrede te usporedbi s opterećenjem društvene privrede ili s opterećenjem osobnih dohodaka radnika u udruženom radu, neizbježan je zaključak da obveze individualnih poljoprivrednika nisu velike. Obveze društvene privrede opterećivale su društveni proizvod u 1975. godini sa 21,5%, a u 1976. godini sa 22,8%. Ako se odbiju obveze koje se odnose na prava koja nemaju individualni poljoprivrednici (mirovinsko osiguranje, dječji doplati i dr.), onda je opterećenje društvene privrede u godini 1975. iznosilo 11,4%, a u 1976. godini 14,4%.

Društveni proizvod individualne poljoprivrede bio je sa svim obvezama u 1975. godini opterećen sa 8,2%, a u 1976. godini sa 8,1%. No kod ovoga treba voditi računa da je stupanj opterećenja po kategorijama obveznika vrlo različit, ovisno o njihovoj ekonomskoj snazi (površina zemlje, radna snaga, tehnička opremljenost i sl.). Nadalje, postoje razlike u opterećenju između domaćinstava kojima je poljoprivreda osnovno zanimanje i koja plaćaju osobni doprinos za zdravstveno osiguranje s jedne strane, i ostalih posjednika zemlje koji ne plaćaju ovaj doprinos, s druge strane.

Stoga valja pretpostaviti da će se pri uvođenju doprinosa za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika *postojeće društvene obveze ravnomjernije rasporediti* prema stvarnim ekonomskim mogućnostima pojedinih grupa domaćinstava.

Daljnja pretpostavka za uvođenje doprinosa za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika, jest da se *neće bitnije povećavati postojeće obveze*. Ova će pretpostavka vjerovatno biti i ispunjena. Na takav zaključak upućuje dosadašnja porezna politika općina koje nisu povećavale porez i druge doprinose, kako bi ostao što širi prostor za povećanje doprinosa za zdravstveno osiguranje poljoprivrednika.

Uz ova dva uvjeta, iz dohotka individualne poljoprivrede mogla bi se osigurati neophodna sredstva za uvođenje mirovinskog osiguranja poljoprivrednika. Kao što je već rečeno, sadašnje obveze iznose oko 8% od društvenog proizvoda individualne poljoprivrede. Imajući na umu da opterećenje društvenog proizvoda društvene poljoprivrede iznosi oko 20%, opterećenje društvenog proizvoda individualne poljoprivrede moglo bi iznositi oko 15%. To znači da bi se ono moglo povećati za oko 6—7%, što je po cijenama iz 1975. godine zaokruženo na oko 700—800 milijuna dinara.

Suštinsko je pitanje kako taj iznos ravnomjerno rasporediti razmjerno ekonomskoj snazi obveznika doprinosa, a da pri tom bude uspostavljen zadovoljavajući stupanj sklada između sadašnjih obveza i budućih prava osiguranika, konkretnije između visine doprinosa i mirovine.

Iz dohotka individualnih poljoprivrednika za mirovinsko bi osiguranje mogli biti uvedeni slijedeći doprinosi:

- a) doprinos u postotku od katastarskog prihoda,
- b) osobni doprinos,
- c) specifični oblici doprinosa.

Ocjenjuje se da bi bilo u skladu s istaknutim kriterijima i ciljevima da se u postotku od katastarskog prihoda ostvari približno polovina od ukupnog doprinosa, a po jedna četvrtina od osobnog doprinosa, odnosno kroz specifične oblike doprinosa.

Doprinos u postotku od katastarskog prihoda plaćali bi svi vlasnici, posjednici ili uživaoci poljoprivrednog zemljišta. Novi katastarski prihod iznosi 5.429 milijuna dinara. Da bi se od te osnovice osiguralo i realiziralo približno 500 milijuna dinara, doprinos bi trebao iznositi 10%. Razumljivo je da bi svake godine (ako ne bude permanentno valorizirana osnovica) tu stopu trebalo povećati u proporciji kojom bi se očuvala realna vrijednost toga iznosa.

Prema rezultatima popisa stanovništva 1971. godine, aktivno poljoprivredno stanovništvo učestvovalo je s 57,9% u ukupnom poljoprivrednom stanovništvu. Ako taj postotak (zaokruženo na 58%) primijenimo na broj poljoprivrednih osiguranika za koje se plaća doprinos za zdravstveno osiguranje (779.598), proizlazi da je u 1976. godini bilo oko 464.000 potencijalnih obveznika *osobnog doprinosa* za mirovinsko osiguranje. No taj će se broj smanjivati, pa se ocjenjuje da će u 1978. godini iznositi oko 430.000. S obzirom na broj tih osiguranika, (430.000) proizlazi da bi osobni doprinos po osiguraniku iznosio 580 dinara ili zaokruženo 600 dinara da bi se osi-

gurala realizacija iznosa od 250 milijuna dinara. Razumljivo je da bi taj doprinos trebalo svake godine povećavati da bi mu se očuvala realna vrijednost.

Specifični oblici doprinosa za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika trebali bi biti uvedeni s ciljem da se prikupe daljnja neophodna sredstva za mirovinsko osiguranje od onih prihoda iz poljoprivredne djelatnosti koji ili nisu sadržani u katastarskom prihodu, ili su u katastarskom prihodu sadržani ali su vrlo neravnomjerno raspoređeni po pojedinim kategorijama ili grupama domaćinstava. No ne treba zanemariti činjenicu da bi ti doprinosi mogli i destimulativno djelovati na razvoj i unapređenje poljoprivredne proizvodnje, te zbog toga oni ne bi smjeli biti visoki.

Prema postojećim prijedlozima, specifični oblici doprinosa uveli bi se iz slijedećih osnova:

— na određene oblike prihoda od poljoprivredne djelatnosti, neovisno o tome koja ih kategorija domaćinstva ostvaruje,

— na prihode od nepoljoprivredne djelatnosti koje ostvaruju domaćinstva s poljoprivrednim osiguranicima.

Prvu grupu sačinjavali bi doprinosi na prihod od prodaje tržišnih viškova, doprinos na prihode ostvarene »uslužnim tovom«, doprinos od prihoda ostvarenih poljoprivrednom mehanizacijom, itd.

Drugu grupu doprinosa sačinjavali bi doprinosi od prihoda koji su u članu 86. *Zakona o zdravstvenom osiguranju* predviđeni kao izvori doprinosa za zdravstveno osiguranje poljoprivrednika, a to je osobni dohodak ostvaren od sporednih djelatnosti u poljoprivredi, od iznajmljivanja soba i pružanja usluga prehrane turistima, te iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta u nepoljoprivredne svrhe.

Doprinos od prodaje tržišnih viškova predstavljao bi doprinos u postotku od prodajne cijene poljoprivrednih proizvoda što ih poljoprivredna gospodarstva prodaju organizacijama udruženog rada. Treba odmah naglasiti da se računa sa svega 1% doprinosa od prodajne cijene. Riječ je, dakle, o takvom iznosu koji ne bi dovodio do poremećaja na tržištu, niti bi izazivao druge nepoželjne posljedice. Uz pretpostavku da prihod od prodaje društvenom sektoru godišnje iznosi 5.000 milijuna dinara, 1% je 50 milijuna dinara; dakle, to je iznos koji nije zanemariv.

Među prihode na osnovi kojih se ostvaruje natprosječna ekonomska snaga nekih poljoprivrednih domaćinstava nesumnjivo spadaju *prihodi od poljoprivredne mehanizacije*. Vlasnici poljoprivrednih strojeva ostvaruju natprosječne prihode po dvjema osnovama: na osnovi njihove primjene na vlastitom gospodarstvu, te na osnovi usluga drugim gospodarstvima. Ovaj bi doprinos trebao biti uveden prvenstveno na prihod od traktora, i to u paušalnom iznosu od 1.000 dinara godišnje prosječno po traktoru, s tim da bi taj iznos trebalo diferencirati ovisno o snazi traktora. U SR Hrvatskoj ima oko 54.000 traktora u privatnom vlasništvu, pa bi se iz tog izvora moglo ostvariti također 50 milijuna dinara doprinosa.

Vjerojatno bi isti iznos doprinosa koji plaćaju vlasnici traktora mogli plaćati i vlasnici kombajna. Ti strojevi se istina koriste kratko, ali ih nitko ne kupuje isključivo za svoje potrebe, pa su cijene usluga za njih znatno više nego od traktorskih. Ukupan doprinos na toj osnovi ipak ne bi bio velik, jer je u SR Hrvatskoj nešto manje od

dvije tisuće kombajna u privatnom vlasništvu; doprinos bi prema tome iznosio oko 2 milijuna dinara.

Daljnji izvor doprinosa za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika mogao bi biti *doprinos na prihode ostvarene uslužnim tovom*. Taj se prihod ostvaruje na dvjema osnovama: za uslužni rad te za iznajmljeni prostor za stoku. Prvi dio je dohodak od rada, a drugi je prihod od imovine. Međutim, nema realne potrebe da se to pokuša razgraničiti, pa bi cjelokupan iznos po odbitku eventualnih stvarnih troškova trebao predstavljati osnovicu doprinosa za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika. Prema procjeni Republičkog zavoda za statistiku SRH prihodi od uslužnog tova iznosili su u 1976. oko 150—160 milijuna dinara. Kad bi na taj iznos bila primijenjena stopa doprinosa za mirovinsko osiguranje od 5%, to bi iznosilo oko 8,0 milijuna dinara.

Iz druge grupe prihoda, tj. *prihoda koje ostvaruju domaćinstva s poljoprivrednim osiguranicima od nepoljoprivredne djelatnosti*, doprinosom za mirovinsko osiguranje trebalo bi zahvatiti prvenstveno prihode što ih ta domaćinstva ostvaruju od samostalnog obavljanja privrednih djelatnosti (na koje se porez plaća u postotku od ostvarenog bruto-prihoda), nadalje od turističke djelatnosti, domaće radinosti i sl. Od ovih se izvora ne bi ostvarila značajnija sredstva, a nema niti podatka kojim bi se izračunao iznos tih doprinosa; no može se pretpostaviti da bi se ostvarilo oko 10 milijuna dinara.

Također se može smatrati otvorenim i pitanje ne bi li se dio nekih doprinosa mogao transformirati u doprinos za mirovinsko osiguranje poljoprivrednika. A ima i prijedloga da se dio doprinosa za mirovinsko osiguranje izdvaja iz dohotka onih privrednih organizacija koje okupljaju, stavljaju u promet ili prerađuju poljoprivredne proizvode, te onih koje poljoprivrednicima prodaju reprodukcioni materijal i opremu; to bi dakle bio poseban oblik solidarnosti radnika u udruženom radu iz tih djelatnosti s individualnim poljoprivrednicima. Ni iz ovih se izvora ne bi mogla prikupiti velika sredstva, jer su neke od tih djelatnosti niskoakumulativne ili rade s gubicima, ali bi i tu mogućnost svakako valjalo razmotriti.

Od ukupno predloženih doprinosa koji su kvantificirani, mogla bi u toku jedne godine biti prikupljena i realizirana (naplaćena) slijedeća sredstva:

— u milijunima dinara

— doprinos na katastarski prihod koji bi po stopi od 10% plaćala sva domaćinstva (svi posjednici zemljišta)	500,0
— osobni doprinos od 600 dinara po osiguraniku	250,0
— doprinos od prodaje tržnih viškova	50,0
— doprinos na prihod od traktora i kombajna	52,0
— doprinos na dohodak od uslužnog tova	8,0
— prihodi od ostalih doprinosa	10,0
Svega	870,0

Po tekućim cijenama 1980. godine sredstva iz ovih izvora iznosila bi zajedno s ostalim izvorima koji nisu kvantificirani oko 1.000 milijuna dinara, pa se može računati da bi gornja sredstva za početak bila dovoljna.

U toku provođenja ovoga osiguranja valja ipak računati s poteškoćama u financiranju, te će društvena zajednica vjerojatno i morati sudjelovati u njemu s određenim sredstvima, a također i po osnovi solidarnosti — i radničko mirovinsko osiguranje.